

Dariusz Magier

(Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach,
Archiwum Państwowe w Siedlcach)

ORCID 0000-0001-9367-7448

doi: 10.36121/dmagier.DB.2019.10.305

„Komitet Karciany” PZPR. Układ towarzyski w komunistycznej biurokracji terenowej przełomu lat 50 i 60 XX wieku na przykładzie powiatu radzyńskiego. Studium przypadku

Streszczenie: Żaden system polityczny nie jest wolny od towarzyskich układów, które punktowo wypierają porządek ustalony prawem, zastępując go rozwiązaniami nieformalnymi związanymi ze sobą ludźmi. Panujące systemy polityczne mogą temu zjawisku jedynie sprzyjać bardziej lub mniej. Artykuł opisuje układ towarzyski komunistycznej elity prowincjonalnego powiatowego miasteczka Radzyń Podlaski na przełomie lat 50 i 60 XX w., który przejął funkcję organów władzy stanowiąc deformację i tak już zdeformowanej względem klasycznego modelu komunistycznej biurokracji. Dysfunkcyjna z ideologicznego założenia komunistyczna biurokracja w przypadku radzyńskiej powiatowej organizacji Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej przełomu lat 50. i 60. XX w. szybko uległa dalszym systemowym przekształceniom, które doprowadziły ją niemal do kompletnego rozkładu.

Słowa kluczowe: biurokracja, hazard, komunizm, pijaństwo, Radzyń Podlaski, układ towarzyski, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, PZPR.

Polish United Workers' Party's (PZPR) „Card Club”. Social arrangements in communist bureaucracy at the turn of the 1950s and 1960s based on Radzyń poviát. Case study

Annotation: There is no single political system that would be free of social arrangements, which dismantle the lawful order and replace it with informal solutions convenient for people related to each other. Dominant political systems can only create less or more favourable conditions for it. The following article describes social arrangements among the communist elite of a small poviát town of Radzyń Podlaski at the turn of 1950s and 1960s. The elite members took over state authorities' competences and dismantled the ailing communist bureaucracy. This

ideological malfunction within the PZPR's structures from the Radzyń Podlaski powiat at the turn of 1950s and 1960s, led to its further system transformations and in turn to almost complete disintegration.

Keywords: administration, alcohol, cards, communism, Polish United Workers' Party, Radzyń Podlaski, authority.

"Карточный комитет" ПЗПР Общественное клика в коммунистической местной бюрократии конца 1950-х - начала 1960-х годов на примере Радзинского уезда. Тематическое исследование

Аннотация: Ни одна политическая система не свободна от социальных механизмов, которые вытесняют установленный законом порядок, заменяя его неформальными решениями связанных с собою людей. Преобладающие политические системы могут только более или менее благоприятствовать этому явлению. В статье рассказывается о социальном устройстве коммунистической элиты провинциального города Радзынь-Подляский на рубеже 1950-х и 1960-х годов. Общественные формальные группы перешли к функции власти, что представляет собой деформацию и без того деформированной модели коммунистической бюрократии. Коммунистическая бюрократия, дисфункциональная по идеологическому предположению, в случае организации Радзыньского повята Польской объединенной рабочей партии на рубеже 1950-х и 1960-х годов претерпела дальнейшие системные преобразования, которые привели ее к почти полной декомпозиции.

Ключевые слова: администрация, алкоголь, открытки, коммунизм, Польская объединенная рабочая партия, Радзынь Подляский, власть

Wprowadzenie

Żaden system polityczny nie jest wolny od towarzyskich układów, które punktowo wypierają porządek ustalony prawem, zastępując go rozwiązaniami nieformalnymi związanych ze sobą ludzi. Panujące systemy polityczne mogą temu zjawisku jedynie sprzyjać bardziej lub mniej, podobnie jak inne zewnętrzne źródła biurokracji związane z przejawami życia w danym ustroju politycznym, takie np. jak religia, ustawodawstwo czy szkolnictwo. Weberowski model biurokracji przyjęto uznawać za idealny (klasyczny) z powodu cech, które nadał mu twórca, takich jak: hierarchiczność, bezosobowość, depersonalizacja, kwalifikacje personelu, specjalizacja i podział pracy, skuteczność działania, merytokratyzm (czyli zależność kariery od osiągnięć) i sposób komunikacji. Biurokracja komunistyczna to przykład

deformacji tego modelu, stanowiąc – jak trafnie ujął to Ludwik von Mises – „poddanie całego życia każdej jednostki, jej pracy i odpoczynku zarządzeniom tych, którzy posiadają władzę i piastują urzędy. Jest to redukcja człowieka do zębátky we wszechogarniającej maszynie zniewolenia i przymusu”¹, dodajmy – maszynie podporządkowanej komunistycznym wynaturzeniom ustrojowym, takim jak „centralizm demokratyczny” oraz system nomenklaturowy. Od klasycznej biurokracji odróżniały komunistyczną przede wszystkim proces decyzyjny, struktura wewnętrzna oraz profesjonalizm elementów systemu, brak czytelnej, usystematyzowanej hierarchii, w której istnieją jasne zasady awansu oraz podstawowej w tradycyjnym systemie biurokratycznym zależności pomiędzy wykształceniem a zajmowanym stanowiskiem. Celem artykułu jest opisanie układu towarzyskiego komunistycznej elity prowincjonalnego powiatowego miasteczka na przełomie lat 50 i 60 XX w., który stanowił swoistą deformację i tak już zdeformowanej względem klasycznego modelu komunistycznej biurokracji w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Konflikt zawiązuje akcję

Jesienią 1962 r. Egzekutywa Komitetu Powiatowego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim wystosowała do Komitetu Wojewódzkiego partii komunistycznej w Lublinie wniosek o odwołanie przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Radzynie Podlaskim (a jednocześnie członka teŝe Egzekutywy) Mieczysława Popławskiego. W uzasadnieniu wniosku możemy wyróżnić następujące argumenty cechujące w/w:

1. Zarozumiałstwo².

¹ L. von Mises, *Biurokracja*, Lublin – Chicago – Warszawa 2005, s. 29.

² „Uważał siebie za człowieka, który najbardziej zna problematykę pracy rad [narodowych],

2. Rutyniarstwo³.
3. Dezintegracja PPRN⁴.
4. Osłabienie dyscypliny⁵.
5. Brak koordynacji pracy między wydziałami.
6. Utrata zaufania⁶.
7. Niechęć do wyjazdów w teren⁷.
8. Nadużycia materialne⁸.

Co ciekawe, wniosek omawiający zakłócenia pracy PPRN wynikające z niewłaściwej postawy jego przewodniczącego zawierał także elementy odwołujące się do klasycznych dysfunkcji weberowskiego systemu biurokratycznego spowodowanych czynnikiem ludzkim:

Przyczyną osłabienia w poważnym stopniu dyscypliny pracy, kultury pracy i obniżenia odpowiedzialności za pracę wśród części pracowników rady powiatowej i gromadzkich rad była także niewłaściwa postawa i zachowanie samego przewodniczącego tow. Popławskiego⁹.

Tymczasem pochodzenie tych dysfunkcji było klasyczne już jedynie dla biurokracji komunistycznej, chodziło bowiem o pijaństwo i „niemoralne

posiada największą orientację znajomości przepisów i innych zagadnień z tą problematyką związanych”, Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie 1948-1975 (dalej: KW), sygn. 254, s. 398.

³ Które „hamowało drogę jakiegokolwiek nowej, śmiałej, twórczej myśli początkującej się w radzie [narodowej]”, tamże.

⁴ „Rozpadł się całkowicie kolektyw kierujący działalnością rady [narodowej]. Sytuacja w ostatnim okresie doszła do tego stopnia, że każdy z urzędujących członków prezydium zaczął podejmować decyzje na własną rękę i na własną korzyść”, tamże.

⁵ „Kierowników wydziałów można było dość często spotkać zamiast w pracy na terenie miasta, spędzających czas na różnego rodzaju osobistych, prywatnych sprawach”, tamże, s. 398-399.

⁶ „Chłopi zgłaszający się ze swoimi bólami nie chcą iść w wyniku takiej sytuacji do tow. Popławskiego, idą do KP z żalem na tego rodzaju załatwianie spraw”, tamże, s. 399.

⁷ Gdyż, „jak sam twierdził: »Za bardzo [...] człowiek wówczas szarżeje [w znaczeniu: powszednieje - DM]«, tamże.

⁸ Tamże, s. 387.

⁹ Tamże.

zachowanie¹⁰.

Wniosek odwołania Popławskiego z funkcji przewodniczącego PPRN w Radzynie Podlaskim spowodował reakcję władz wojewódzkich PZPR w postaci powołania specjalnej komisji partyjnej do zbadania sprawy, złożonej z członków Egzekutywy KW, która ujawniła sytuację wewnątrz partii komunistycznej w powiecie radzyńskim. Przede wszystkim komisja wojewódzka, „uznając za słuszny wniosek Egz.[ekutywy] KP o odwołanie towarzysza Popławskiego ze stanowiska przewodniczącego”¹¹, uznała za uzasadnione jedynie zarzut zarozumiałstwa (pkt. 1 wyżej wymienionych argumentów), odpowiedzialność za rozluźnienie dyscypliny (pkt. 4) i zbyt rzadkiego wizytowania podległego terenu (pkt. 7). Co do pozostałych zarzutów, komisja – chociaż je potwierdziła – uznała, że wina nie leży wyłącznie po stronie przewodniczącego PPRN, lecz jest wynikiem wielu nieprawidłowości, których źródłem była postawa I sekretarza KP PZPR w Radzynie Podlaskim Władysława Kabali i jego osobisty konflikt z Mieczysławem Popławskim.

Obie osoby dramatu były komunistami podobnego formatu, należały do drugiego (pepeerowskiego) pokolenia elity komunistycznej, choć sposób patrzenia na świat tych 39/40-latków zbliżał ich już do pokolenia trzeciego (gierkowskiego)¹². Obaj też byli w Radzynie Podlaskim elementem napływowym. Władysław Kabala urodził się w 1923 roku, zdążył wstąpić do partii komunistycznej jeszcze w okresie PPR, zanim został I sekretarzem KP PZPR w Radzynie Podlaskim w 1957 roku, pełnił analogiczną funkcję w KP w Łukowie. Miał średnie wykształcenie oraz szkolenie ideologiczne zaliczone w Centralnej Szkole Partyjnej. Równocześnie z zasiadaniem w powiatowych

¹⁰ Tamże, s. 400.

¹¹ Tamże, s. 385.

¹² A. Dudek, *Mechanizmy rekrutacji elity oraz kadr PZPR*, <http://www.omp.org.pl/artykul.php?artykul=103> (30.05.2019 r.).

władzach PZPR piastował funkcję radnego Powiatowej Rady Narodowej w Radzynie Podlaskim¹³. Mieczysław Popławski, rocznik 1922, wykształcenie średnie, również zdążył zaliczyć członkostwo w PPR, do władz partyjnych wszedł już w okresie sprawowania funkcji przez Kabalę, po wyborach do rad narodowych w 1961 r. został przewodniczącym PPRN¹⁴. Zrazu Popławski znajdował się w towarzyskiej orbicie Kabali, brał udział w karcianych rozgrywkach i alkoholowych spotkaniach, jednak w 1961 roku nastąpił konflikt. Mieczysław Popławski jego źródło tłumaczył odrzuceniem korupcyjnej propozycji Kabali¹⁵ oraz swoją niechęcią do hazardu:

Tow. Kabala często pił wódkę z określoną grupą ludzi, grał w karty, do czego i mnie wciągał. Na tym tle powstały antagonizmy w stosunku do mojej żony, która to robiła wymówki tow. Kabali ze względu na częste wyjazdy do umówionych środowisk, gdzie spędzaliśmy całą noc grając w karty¹⁶.

Wersja stronników Kabali mówiła, że konflikt zrodził się

na tle osobistych zazdrości: było to tak, że żona tow. Popławskiego chodziła po swoich znajomych i obmawiała tow. Kabalę, że się bogaci cudzą krzywdą, kupuje dywany i telewizor mając powiązanie z kombinatorami¹⁷.

W efekcie Kabala najpierw chciał wymusić na Popławskim rezygnację ze stanowiska, a gdy spotkał się z odmową – oznajmił szefowi PPRN: „zdejmę cię z przewodniczącego” i usłyszał ostrzeżenie: „zejdę ja, zejdziesz ty”¹⁸.

¹³ APL, Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim (dalej: KP), sygn. 10, s. 167.

¹⁴ Tamże, s. 168.

¹⁵ APL, KW, sygn. 254, s. 342.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, s. 337.

¹⁸ Tamże, s. 390-391.

Swoisty bunt Popławskiego, piastującego nominalnie drugie co ważności stanowisko w Radzynie, spowodował wytworzenie się konkurencyjnego układu, zjawiska niebezpiecznej w realiach dyktatury proletariatu, ale i funkcjonowaniu systemów biurokratycznych, dwuwładzy („Co wysunął Popławski, nie uznawał Kabala. Z kolei wnioski Kabali nie odpowiadały Popławskiemu” – zauważali członkowie komisji wojewódzkiej¹⁹) i w efekcie nagłośnienie niewyobrażalnego poziomu dysfunkcji lokalnej biurokracji. Charakterystyczna dla działań komitetu partyjnego kolektywność przestała funkcjonować,

a tow. Kabala zaczął ingerować w sprawy pracy wydziałów Prezydium PRN z pominięciem tow. Popławskiego [...]. Dopuszczono do tego, że sytuacja tak już narosła, że wywołało to poważne niepokoje w aktywie partyjnym. Równocześnie w kierowniczym aparacie Prezydium PRN zaczęły rodzić się różne orientacje, jedne po stronie tow. Popławskiego, inne po stronie tow. Kabali, stąd też różnorodność i na własną rękę decyzje²⁰.

Powiatowe uniwersum komunistycznej elity władzy

Kilkuletnia działalność Kabali odcisnęła wyraźne piętno na radzyńskim komunistycznym uniwersum, zwłaszcza, że do typowych dysfunkcji PZPR, takich jak: rutyna i brak elastyczności w działaniu, konformizm, dehumanizacja stosunków międzyludzkich, nadużywanie władzy, przemieszanie celów czy skupianie się na własnym funkcjonowaniu, zamiast świadczenia usług, dołożono kreację uprzedzeń i antypatii (*psychoza zawodowa*), powstanie nieformalnych grup próbujących oddziaływać na organizację w sposób niezależny od unormowań prawnych, a w konsekwencji do poważnych

¹⁹ Tamże, s. 387.

²⁰ Tamże, s. 389.

konfliktów wewnętrznych²¹. Kręgosłupem zbudowanego przez Kabalę nieformalnego układu towarzyskiego byli członkowie Egzekutywy KP: poza I sekretarzem KP tworzyli go Edward Łabędzki – prezes Powiatowego Zarządu Kółek Rolniczych, Kazimierz Wiszowaty – prokurator powiatowy, oraz Józef Bartoszczyk, zaś spoiwem bliskie kontakty pozazawodowe, które wpłynęły również na taki a nie inny skład organów władzy komunistycznej w powiecie:

Z towarzyszami tymi utrzymywał [Kabala] kontakty przyjacielskie. Z towarzyszami tymi wiąże się wiele faktów niezbyt pochlebnie świadczących tak o towarzyszu Kabali jak i o nich. Towarzysze ci występują często obok towarzysza Kabali i w towarzystwie karcianym i przy wypitce. Towarzysz Kabala wyjeżdża w teren najczęściej w towarzystwie tow. Łabędzkiego. Jak twierdzi wielu rozmówców, towarzysz Łabędzki to nieodłączny druch towarzysza Kabali. [...] Według opinii aktywu, tylko dzięki towarzyszowi Kabali wszedł do Egzekutywy KP mimo, że ma opinię pijaka²².

Gruntem spotkań układu były karty i alkoholowe libacje towarzystwa, na terenie powiatu radzyńskiego stanowiące ponoć rzecz powszechnie znaną, odbywały się szczególnie intensywnie w latach 1959-1961. „Kabala grywał w pokera w wielu miejscach i przy różnych okazjach”²³. Najpierw zaczął pojawiać się tam, gdzie swoje spotkania miały kółka brydżowe. Zazwyczaj na jego propozycję „nie do odrzucenia” przerzucano się na grę w pokera na pieniądze. Karciane wyjazdowe spotkania odbywały się także w Kocku oraz Międzyrzeczu Podlaskim. Do hazardu wciągał I sekretarz kierowników jednostek organizacyjnych podległych administracji terenowej a rozgrywki odbywały się nawet w biurach PPRN, zwłaszcza Wydziału Finansowego, co wiązało się

²¹ M. J. Hatch, *Teoria organizacji*, Warszawa 2002, s. 176-178.

²² APL, KW, sygn. 254, s. 393.

²³ Tamże, s. 395.

zapewne z wykrytymi tam później nadużyciami polegającymi na wykorzystywaniu budżetu PPRN jako kasy pożyczkowej²⁴. Obrady tego swoistego „Komitetu Karcianego” miały charakter roboczy, gdy odbywały się w szerszym gronie, w dzień, oraz bardziej uroczysty podczas całonocnych spotkań w prywatnych domach, gdzie grę w pokera łączono z lejącym się obficie alkoholem. Komisja badająca sprawę ustaliła, że stawki, o które toczyła się gra, były bardzo różne. Szeregowi członkowie układu nie przegrywali z reguły więcej niż kilkaset złotych, ale byli świadkowie i takich rozgrywek, podczas których ludzie przegrywali kilka tysięcy złotych. Sam Kabala pewnej nocy w Międzyrzeczu Podlaskim miał wygrać 30 tys. zł.²⁵ Dodajmy, że średnia miesięczna pensja wynosiła w Polsce w 1960 r. netto 1560 zł.²⁶ I sekretarz nie tylko nadawał ton karcianym rozgrywkom, ale był również głównym ich beneficjentem, gdyż miał dopuszczać się oszustw, na które – choć były widoczne – nikt nie reagował ze względu na jego pozycję w hierarchii władzy powiatowej²⁷. Dość wspomnieć, że jeszcze we wrześniu 1959 r. w informacji do KW sekretarz organizacyjny KP PZPR w Radzynie Podlaskim podkreślał: „posiadamy w aparacie partyjnym towarzyszy o skryształizowanym poglądzie ideologicznym, ofiarnych i oddanych partii, jej celom i założeniom”²⁸. Rzeczywistość coraz bardziej rozjeżdżała się ze sprawozdawczością. Nie można jednak powiedzieć, by komuniści w powiecie radzyńskim nie znali zasad doboru personelu, gdyż – jak przyznawano w rutynowym raporcie do władz wojewódzkich –

²⁴ Tamże, s. 387, 395-396.

²⁵ Tamże, s. 396.

²⁶ *Wskaźniki finansowe (ceny, wynagrodzenia, odsetki) od roku 1939*, http://www.reprywatyzacja.info.pl/b_wsk_fin_od_1939.htm#_Toc47854278 (dostęp: 27.05.2019). W 1955 r. I sekretarz KP PZPR zarabiał 1650 zł, instruktor – 1250 zł, kierowca – 970 zł, zaś sekretarka-maszynistka – 670 zł, APL, KW, sygn. 3266, s. 67.

²⁷ APL, KW, sygn. 254, s. 342.

²⁸ Tamże, sygn. 3266, s. 184.

obecne warunki pracy w aparacie partyjnym wymagają dużego przygotowania ogólnego, politycznego, dużej znajomości pracy partyjnej i operatywności w terenie. Toteż Komitet powiatowy partii w doborze kadry partyjnej kieruje się tymi względami²⁹.

Przy okazji konfliktu między Kabalą a Popławskim na jaw wyszły nadużycia również innych członków Egzekutywy KP PZPR w Radzynie Podlaskim popełniane w ramach funkcjonowania sprawującego w mieście i powiecie władzę układu towarzyskiego. Związane były one przede wszystkim z powszechnym pijaństwem i nierozdzielnym z nim zazwyczaj brakiem hamulców moralnych. Chociaż wzrost spożycia alkoholu obserwowany był w całym polskim społeczeństwie i wiązał się z wojną i powojniem oraz generowanymi przez nie napięciami, które rozładowywane były w ten sposób³⁰, pijaństwo wśród komunistów i elity władzy było szczególne. Wynikało ono przede wszystkim z materiału ludzkiego, który trafiał do PPR/PZPR, czyli przeważnie młodych, wykorzenionych ze swoich środowisk ludzi pochodzenia drobno-rolniczego i robotniczego oraz lumpenproletariackiego, a także z faktu, że w szybkim tempie zyskiwali oni tym krokiem władzę, nierzadko absolutną³¹. Stąd takie zjawiska jak picie do utraty przytomności, publiczne występy pijanych aparatczyków, utrzymywanie bliskich stosunków z „ludźmi klasowo obcymi”, nadużycia finansowe przeznaczane na alkohol, libacje alkoholowe w pracy, wybryki w

²⁹ Tamże, s. 183.

³⁰ Zob. np. K. Kosiński, *Historia pijaństwa w czasach PRL. Polityka – obyczaje – szara strefa – patologie*, Warszawa 2008; M. Zaremba, *Wielka trwoga. Polska 1944-1947. Ludowa reakcja na kryzys*, Kraków – Warszawa 2012.

³¹ B. Tracz, „Największy kłopot to wódka”. *Pijaństwo ludzi władzy województwa śląskiego/katowickiego/stalinogrodzkiego w pierwszej dekadzie po II wojnie światowej*, „Szkice Archiwalno-Historyczne”, nr 13, 2016, s. 160-176. Podobne spostrzeżenia poczynić można również w odniesieniu do Podlasia, zob. D. Magier, *Polska Partia Robotnicza w powiecie Siedlce. Paradygmat badawczy na czasy po komunizmie*, [w:] *Powiat Siedlce w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych*, red. K. Krajewski, Warszawa 2011 s. 469.

lokalach gastronomicznych czy związane z pijaństwem ekscesy seksualne były w PRL na porządku dziennym³². Wszystkie te zjawiska ujrzały światło dzienne również w wyniku ujawnienia układu towarzyskiego w Radzynie Podlaskim zrzeszającego komunistyczną elitę powiatu³³. Nowe światło na przenikanie się władzy struktur administracji polityczno-państwowej i „Komitetu Karcianego” rzuca z kolei zarzut wygrania w 1957 r. przez Władysława Kabalę w karty z komunistami z Lubartowa przynależności Kocka do powiatu radzyńskiego³⁴.

Interwencja, samokrytyka, korekta

Konflikt I sekretarza partii komunistycznej w powiecie radzyńskim z przewodniczącym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej doprowadził do wstrząsu w miejscowym układzie towarzyskim. Tak jak proroczo zapowiedział ten ostatni, próba usunięcia go ze stanowiska zakończyła karierę obydwu. Sprawa rozstrzygnęła się na posiedzeniu Egzekutywy KW PZPR w Lublinie 19

³² APL, KW, sygn. 254, s. 162.

³³ „Towarzysz [Józef] Bartoszczyk [...] ma bardzo nadszarpniętą opinię. Uczestniczy w grach w karty, współżyje z podległymi mu pracownikami, z tego też powodu już kilkakrotnie dochodziło do incydentów publicznych spowodowanych przez jego żonę. Miał miejsce fakt, że występował w sądzie jako świadek przeciwko swej żonie, która urządziła publiczną awanturę jednej z niewiast oskarżonej przez Bartoszczykową o współżycie z tow. Bartoszczykiem. [...] Fakty gorszące społeczeństwo zaczęły u niego występować, kiedy wszedł w skład kierownictwa powiatowego [...]”, tamże, s. 393; „Tow. Bartoszczyk, gdy jest w restauracji, to poleca kelnerkom obsługiwać swoje towarzystwo do późnych godzin”, tamże s. 339; „[Marcin] Kosiński, dyr. Liceum w Kocku, [...] już kiedyś za niemoralną postawę był wykluczony z partii. [...] Ostatnio ma dochodzenie za stosunki płciowe z uczennicami”, tamże, s. 394; „Podobnie z Rembieleńskim, dyrektorem klucza przemysłowego PGR w Międzyrzeczu. Sprawa zażyłych stosunków z Rembieleńskim była przyczyną bardzo niepochebnych dla towarzysza Kabali refleksji w pracy POP”, tamże; „Znane są ludziom w Międzyrzeczu wypadki, że wóz KP do późnych godzin nocnych stoi przed hotelem lub restauracją w Międzyrzeczu, gdzie towarzysze piją i grają w karty. Jest takie powiedzenie w Międzyrzeczu: »Żeby umoczyć patyk w wodce i przytknąć do nosa tow. Łabęckiemu to można go daleko prowadzić«”, APL, Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim (dalej: KP), sygn. 36, s. 81.

³⁴ APL, KW, sygn. 254, s. 346. Z dniem 1 stycznia 1958 r. miasto Kock i 6 okolicznych gromad wiejskich wydzielono z powiatu lubartowskiego i włączono do powiatu radzyńskiego, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29.11.1957 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwach: białostockim, kieleckim, katowickim, lubelskim, poznańskim i wrocławskim, Dz. U. z 1957, nr 59, poz. 309; zob. M. Szumiło, *Kock w okresie PRL*, [w:] *Dzieje Kocka od czasów najdawniejszych do najnowszych*, red. D. Magier, Kock 2017, s. 387.

grudnia 1962 r., na której, w obecności członków Egzekutywy KP PZPR w Radzynie Podlaskim, wysłuchano i omówiono sprawozdanie komisji specjalnej powołanej do zbadania sprawy. Radzyńscy aparatczycy początkowo przerzucaniem się zarzutami chcieli zbagatelizować sprawę doprowadzenia do rozkładu struktur partii i administracji w wyniku stworzenia patologicznego układu towarzyskiego. Postawieni pod prężerzem krytyki zwierzchników radzyńscy partyjniacy próbowali wskazywać na swoje zasługi, tłumaczyć, wyjaśniać³⁵, ale narazili się jedynie na zarzut nieszczerości, który w kolektywie partyjnym owego czasu traktowany był bardzo poważnie³⁶. Odium krytyki spotkał I sekretarza KP PZPR w Radzynie Podlaskim.

³⁵ Edward Łabęcki przekonywał, że żaden „z byłych sekretarzy KP nikt dotąd tyle nie zrobił dla powiatu jak tow. Kabala. Tow. Kabala jako I sekretarz energicznie się zabierał do rozwiązania szeregu spraw partyjnych i gospodarczych powiatu”, APL, KW, sygn. 254, s. 333. Zenobiusz Dulniak, sekretarz ds. organizacyjnych KP, dodawał, że „W pracy naszej z towarzyszami Kabalą i Popławskim było wiele dodatnich stron, wspólnie rozstrzygaliśmy wiele nurtujących spraw społeczeństwo powiatu”, tamże, s. 335. Inni próbowali odpierać zarzuty gry w karty: „Owszem, w karty grałem, ale w brydża i to na małe stawki” (M. Popławski, tamże, s. 334), „Granie w karty to rozrywka towarzyska, nie mogę powiedzieć, że towarzysze ci robili to w określonym celu. Sam grałem w karty z tow. Popławskim dla rozrywki” (K. Wiszowaty, tamże, s. 345), „Zarzucono mi kiedyś, że grałem w karty z księżmi. Tego rodzaju fakty nigdy nie miały miejsca (W. Kabala, tamże, s. 340), oraz pijaństwa: „Wódkę piję, ale nikt mnie pijanego nie widział” (J. Bartoszczyk, tamże, s. 339), „Zarzuca się mnie, że łączyły nas z tow. Kabalą zażyłe stosunki, które sprowadzały się do grania w karty i pijaństwa. Jeśli chodzi o pijaństwo to nie można mnie o to posądzać, ale byłbym nieszczerzy [gdybym powiedział], że z tow. Kabalą wódki nie piliem, ale tego nie można nazwać pijaństwem. W gronie przyjaciół organizowaliśmy spotkania i czasami zagraliśmy w karty dla rozrywki po skończonej pracy” (Edward Łabędzki, tamże s. 333). Podobnie rzecz miała się w odniesieniu do zarzutów o brak moralności: „Nieprawdą jest, że żona moja wnosila skargi do KP na moje współżycie z nią. Mieliśmy osobiste sprawy na tle religianctwa wprowadzanego przez moją teściową wśród moich dzieci. Kategorycznie zabroniłem wstępu do mego mieszkania teściowej i na tym tle powstały nieporozumienia” (M. Popławski, tamże, s. 338).

³⁶ „W wypowiedziach czł.[onków] Egz.[ekutywy] KP jest wiele nieszczerości” (Stefan Filipiak, tamże, s. 344), „Członkowie Egzekutywy KP nieszczerze wypowiadają się w tej sprawie” (Edward Zając, tamże), „Ze strony tow. Kabali jest dużo nieszczerości” (Edward Zwierzchowski, tamże, s. 345), „W wypowiedziach towarzyszy czł.[onków] Egz.[ekutywy] KP wyczuwa się wiele nieszczerości” (Piotr Karpiuk, tamże, s. 346), „[Wypowiedzi] członków Egz.[ekutywy] KP w Radzynie były mętne, nie potwierdzają faktów. Tow. Dulniak starał się wybielać całą sprawę tow. Kabali, stawał w jego obronie, a nie zważał na to, jakie nastąpią konsekwencje” (Mieczysław Martyn, tamże, s. 347), „Tow. Dulniak nieszczerze przedstawił całą sytuację [...]” (Stanisław Zgrzywa, tamże), „Tow. Kabala i pozostali czł.[onkowie] Egzekutywy [KP] nie byli szczerzy w stosunku do naszej Egzekutywy” (?Pec, tamże, 348), „Wypowiedzi czł.[onków] Egz.[ekutywy] KP w początkowym okresie były nieszczerze” (Czesław Wójcik, tamże).

Myśleliście, że uda się wam, towarzyszu Kabala, nas wykiwać. Przyzwoitość obowiązuje wszystkich, a tym bardziej kierowników politycznych. Tow. Kabala chciał nas pouczać, kto za co odpowiada i w tym popełnił dużą gafę. Atmosfera w powiecie jest zła i nie przysparza nam sławy a przynosi szkodę

– grzmiał członek Egzekutywy KW PZPR Pec³⁷.

Wobec powyższego oraz popartego przez wszystkich członków Egzekutywy KW PZPR w Lublinie wniosku komisji specjalnej o odwołanie ze stanowisk zarówno I sekretarza KP oraz przewodniczącego PPRN w Radzynie Podlaskim ³⁸, Władysław Kabala zapowiedział złożenie rezygnacji na najbliższym Plenum KP PZPR w Radzynie Podlaskim, uzasadniając ją następująco: „Dostrzegłem swoje złe postępowanie i doszedłem do wniosku, że I sekretarzem być nie mogę”³⁹. Również pozostali członkowie Egzekutywy KP nie odważyli się przeciwstawić stanowisku władz nadrzędnych⁴⁰.

Egzekutywa KW PZPR w Lublinie postanowiła odwołać Władysława Kabalę z funkcji I Sekretarza KP oraz wyprowadzić go ze składu KP PZPR a Mieczysława Popławskiego odwołać z funkcji przewodniczącego PPRN i również wyprowadzić ze składu KP PZPR w Radzynie Podlaskim⁴¹. Stanowiło to dobry przykład praktycznego funkcjonowania *centralizmu demokratycznego* PZPR, gdyż formalnie zmian we własnej egzekutywie mogło dokonać jedynie Plenum KP w Radzynie Podlaskim. W praktyce z chwilą decyzji Egzekutywy KW w tej sprawie członkowie KP, zdeterminowani ustrojem *centralizmu demokratycznego*, wypełnili po prostu zleczone im z góry zadanie.

Elementem charakterystycznym dla komunistycznej biurokracji była nie tylko cykliczna korekta systemu wymuszona ogólnopolskimi lub lokalnymi

³⁷ Tamże, s. 348.

³⁸ Tamże, s. 397.

³⁹ Tamże, s. 349.

⁴⁰ Tamże, s. 349-350.

⁴¹ Tamże, s. 351.

„wypaczeniami” (w tym wypadku była to wymiana poszczególnych elementów czynnika ludzkiego), ale również publiczna samokrytyka, w klasycznej formule zawierająca ogólne wprowadzenie, rozwinięcie wraz z wyliczeniem przewin i przeprosinami, wreszcie zakończenie z obietnicą poprawy. W wykonaniu Władysława Kabali na rozstrzygającym posiedzeniu członków KP PPZR w Radzynie Podlaskim przybrała ona postać następującą:

[...] Oprócz strony ekonomicznej i umocnienia partii, jest druga strona w kształtowaniu socjalistycznych stosunków. Nowe socjalistyczne stosunki wówczas się prawidłowo rozwijają, kiedy strona pierwsza i druga, jaką jest warunek etyczny, ściśle ze sobą się wiążą i uzupełniają. Czy moja postawa od strony etycznej była zgodna z pierwszą stroną ekonomiczną i rozwojem partii? Przynaję się krytycznie, że pierwsza częściowo przysłaniała mi drugą stronę etyczną. Zgubiłem tę stronę etyczną dając się wciągnąć i ulec niektórym towarzyszom dla rozwiązywania i prowadzenia życia prywatnego, nie zawsze zgodnie z etyką członka partii. Dostrzegłem swój błąd rok temu, starałem się systematycznie likwidować [złe nawyki] i wycofywać [z nich]. [...] Bardzo was towarzysze przepraszam, że poderwałem wasze zaufanie, dobrych członków Komitetu Powiatowego. Jednak proszę mnie zrozumieć, że poza wykonywaniem obowiązków I sekretarza jestem takim samym człowiekiem jak każdy, któremu należą się rozrywki, pewne przyjemności w życiu prywatnym. Niewątpliwie widzę w pełni różnicę między aktywnym a I sekretarzem, który winien zawsze swoją postawą oddziaływać i uczyć innych, tak w sprawach służbowych jak i w życiu prywatnym, co ja nie zawsze to widziałem. Jednak towarzysze przyznają, że popełniłem pewien nietakt w życiu prywatnym i myślę, że nie ma ludzi nieomylnych i każdemu może się to zdarzyć w tej czy innej formie stosunków. Po zwróceniu mi uwagi i rozmowach na Egzekutywie KW uważam, że wiele zrozumiałem, że postępowałem [źle] w życiu prywatnym, lecz traktowałem te spotkania jako koleżeńskie, towarzyskie, bez żadnych

hazardów. Czy zdolny jestem naprawić swój błąd? Zapewniam towarzyszy z KW i dzisiejszego Plenum, że gdzie tylko się znajdę w pracy, zawsze będę pamiętał o dwóch stronach pracy i te stosunki, które spotkały mnie w Radzynie, będą dla mnie szkołą w życiu i dalszej pracy⁴².

Zakończenie

20 grudnia 1962 r. dotychczasowa, oryginalna formuła „Komitetu Karcianego” radzyńskiej elity komunistycznej przestała istnieć. Dysfunkcyjna z ideologicznego założenia komunistyczna biurokracja, jakże podatna na dalsze strukturalne wypaczenia, w przypadku radzyńskiej powiatowej organizacji PZPR przełomu lat 50. i 60. XX w. szybko uległa dalszym systemowym przekształceniom, które doprowadziły ją do niemal kompletnego rozkładu. Oczywiście destrukcyjny wpływ na to miał czynnik ludzki, jednakże w organizacyjnych warunkach „dyktatury proletariatu” wykonywanej niepodzielnie przez partię komunistyczną, jego wpływ na jakość biurokracji był nieporównywalnie większy niżli w rzeczywistości demokratycznej. Po korekcie w ramach ustroju *centralizmu demokratycznego*⁴³ organizacja wewnętrzna w powiecie radzyńskim znowu przyjęła standardowe, charakterystyczne dla PRL formy.

REFERENCES

Sources:

Archiwum Państwowe w Lublinie

⁴² APL, KP, sygn. 36, s. 82-83. Na marginesie warto zwrócić uwagę na fakt, że argumenty I sekretarza mające wytłumaczyć jego postępowanie nawiązują do klasycznego doskonałego modelu biurokracji, w którym człowiek po opuszczeniu pracy nie jest postrzegany przez pryzmat zajmowanego stanowiska. Obie osoby dramatu (Kabala i Popławski) nie odegrały już w strukturach władzy partyjno-państwowej PRL znaczącej roli.

⁴³ Po uchwale Egzekutywy KW PZPR w Lublinie z 19.12.1962 r. o odwołaniu Kabali i Popławskiego z zajmowanych stanowisk i członkostwa w organach władzy radzyńskiej powiatowej organizacji partyjnej, nazajutrz Plenum KP PZPR w Radzynie Podlaskim formalnie zrealizowało odwołanie, zaś 15.01.1963 r. Egzekutywa KP PZPR w Radzynie Podlaskim na wakujące miejsce wybrała nowego I sekretarza i członka KP, którym został Jan Mazurek, APL, KP, sygn. 37, s. 3-4.

- Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim, sygn. 10, 36, 37.
- Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie 1948-1975, sygn. 254, 3266.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29.11.1957 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwach: białostockim, kieleckim, katowickim, lubelskim, poznańskim i wrocławskim, Dz. U. z 1957, nr 59, poz. 309.

Studies:

Dudek A., *Mechanizmy rekrutacji elity oraz kadr PZPR*, <http://www.omp.org.pl/artukul.php?artykul=103> (30.05.2019 r.).

Hatch M. J., *Teoria organizacji*, Warszawa 2002.

Kosiński K., *Historia pijaństwa w czasach PRL. Polityka – obyczaje – szara strefa – patologie*, Warszawa 2008.

Magier D., *Polska Partia Robotnicza w powiecie Siedlce. Paradygmat badawczy na czasy po komunizmie*, [w:] *Powiat Siedlce w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych*, red. K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 445-493.

von Mises L., *Biurokracja*, Lublin – Chicago – Warszawa 2005.

Szumilo M., *Kock w okresie PRL*, [w:] *Dzieje Kocka od czasów najdawniejszych do najnowszych*, red. D. Magier, Kock 2017, s. 397-419.

Tracz B., „Największy kłopot to wódka”. *Pijaństwo ludzi władzy województwa śląskiego/katowickiego/stalinogrodzkiego w pierwszej dekadzie po II wojnie światowej*, „Szkice Archiwalno-Historyczne”, nr 13, 2016, s. 159-179.

Wskaźniki finansowe (ceny, wynagrodzenia, odsetki) od roku 1939, http://www.reprywatyzacja.info.pl/b_wsk_fin_od_1939.htm#_Toc47854278 (dostęp: 27.05.2019).

Zaremba M., *Wielka trwoga. Polska 1944-1947. Ludowa reakcja na kryzys*, Kraków – Warszawa 2012.